

Toki Pona

A *toki pona* egy minimalista, kísérleti mesterséges nyelv, melyet a kanadai Sonja Lang hozott létre 2001-ben.

(Ezt a lapot Salvi Péter [jan Salipe] készítette blinry angol nyelvű összefoglalója alapján, jan Lepeka Fairfax betűtípusának segítségével. CC0 – szabadon terjeszthető.)

Filozófia

A *toki pona* nyelv célja, hogy minél egyszerűbb szabályrendszerrel és minél kevesebb szóval tudjunk kommunikálni: az előbbit ez az oldal foglalja össze, a teljes szókészletet (!) pedig a hátoldalon levő táblázat.

A közléskor nem a pontosságra, hanem az egyszerűségekre törekszünk; a szavak tkp. fogalomkörök, használatuk fantáziát igényel.

Ábécé és kiejtés

Az ábécé 14 betűből áll: *a, e, i, j, k, l, m, n, o, p, s, t, u, w*. Az *a* ejtése rövid [á], az *s* ejtése [sz], a *w* pedig [v] vagy mint az angolban, de általában nagyon megengedő a nyelv, kisebb eltérések nem okoznak problémát a megértésben a hasonló hangok hiánya miatt.

A szavak mellett a táblázatban fel van tüntetve egy ideogramma is, ezekkel sokkal tömörebben írhatjuk le a *toki pona* szövegeket.

Jelzős szerkezet

Az alapszókinsz szavainak kombinációival tudunk új fogalmakat létrehozni, ill. a jelentést pontosítani. Ehhez csak egymás mellé kell tenni őket, a jelzőt a jelzett után:

- *telo sewi* (eső)
→ ég-víz
- *tenpo suno kama* (holnap)
→ jövő-[nap-idő]

Ha egy több szavas kifejezést akarunk jelzőként használni, akkor a *pi* partikulát kell elé rakni, pl.:

- *jan sona mute* (sok tudós)
→ [jan sona] mute
- *jan pi sona mute* (bölcs)
→ jan [sona mute]

Kijelentő mondat

A mondatok szerkezete

(alany) *li* (állítmány),

de ha az alany *mi* (én) vagy *sina* (te), akkor a *li* elmarad.

- *soweli li moku*
(a macska eszik)
- *mi lape* (alszom)
- *sina pona lukin* (szép vagy)
- *mi mute li jan pona*
(barátok vagyunk)

Ha több alany van, ezeket az *en* szóval tudjuk összekapcsolni:

- *mi en soweli mi li musi*
(én és a kutyám játszunk)

Tárgy jelölése

Ha az igének tárgya is van, akkor azt az *e* partikula vezeti be, több tárgy esetén mindegyik előtt külön-külön:

- *ona li open e lupa*
(kinyitotta az ablakot)
- *mi moku e kala e pipi*
(halat és bogarakat eszem)

Figyeljük meg, hogy az ige-időt és az egyes- vagy többesszámot csak a szövegkörnyezet határozza meg. Az első példában a pontosabb *lupa lukin* helyett egyszerűen az alapszó szerepel; ez a jó stílus, ha a kontextus alapján így is érthető a szöveg.

Tagadás

A tagadott szót “jelezzük” az *ala* (nem) szóval:

- *mi lukin ala* (nem látom)
- *sina jo ala e ilo moli*
(nincs nálad fegyver)
- *jan ala li toki*
(senki nem beszél)

Elöljárószók

A *kepen, lon, sama, tan* és *tawa* szavak a mondat végére is kerülhetnek, egy új főnévi csoportot vezetve be:

- *mi pali kepen ilo nanpa*
(számítógépen dolgozom)

- *lawa mi li pakala tan kalama ma* (fáj a fejem a kinti hangzavar miatt)

Kérdő mondat

Az egyetlen kérdőszó a *seme*, amit annak a helyére teszünk, amire kérdezzünk:

- *sina moku e seme?*
(mit eszel?)
- *jan seme li moku e kili mi?*
(ki ette meg a fűgém?)
- *sina seme e kili mi?*
(mit teszel a fűgém?)

Eldöntendő kérdéseknél a séma az alábbi:

... (ige) *ala* (ige) ...?

Egy másik lehetőség, hogy a mondat végére tesszük, hogy *anu seme?* (vagy nem?):

- *sina tawa ala tawa esun?*
vagy
- *sina tawa esun anu seme?*
(a piacra mész?)

Ez működik akkor is, ha az állítmány nem ige:

- *soweli ona li lili ala lili?*
vagy
- *soweli ona li lili anu seme?*
(az ő háziállatuk kicsi?)

A válasz minden esetben az állítmány (ill. állítmány *ala*).

Téma hozzáadása

A *la* partikulát két mondat közé tehetjük, és ekkor az első kontextust ad a másodikhoz. Ennek az értelmezése sokféle lehet, de legtöbbször “ha ... akkor” vagy “ami a ...-t illeti, ...” jelentésben használják. A *tenpo* együttes alkalmazásával kiemelt időhatározóként is funkcionál.

- *sina tawa la, mi tawa ala*
(ha te mész, én nem)
- *nasin sona pi tenpo sin la*
(ami a modern tudományokat illeti...)
- *tenpo pi pini mute la*
(hol volt, hol nem volt...)

Összetett mondatok

Ha az alany nem változik, egymás után helyezhetőek az igék a *li* partikulával (de ha

az alany *mi* vagy *sina*, akkor új mondatot kell kezdeni):

- *pipi li kama, li moku e ale, li tawa* (jött a csótány, meg-evett mindent és elment)

Alárendelt mondatok helyett a *ni* (ez) szóval bevezetett új mondatot szokás használni:

- *mi pilin e ni: ...*
(úgy gondolom, hogy ...)

Nevek

A *toki pona*-ban mindent kisbetűvel írunk, az egyetlen kivétel, hogy a nevek kezdőbetűje nagybetű. A nevekben is csak a nyelv 14 hangját használhatjuk, és igazodni kell a megengedett szótagokhoz:

(i) A szótagok mássalhangzóval kezdődnek, ami után magánhangzó jön, és ezt még követheti egy *n*.

(ii) Az elsőnél elmaradhat a kezdő mássalhangzó.

(iii) *ti* és *tin* helyett *si* és *sin*.

(iv) Nincs *wo, wu, ji, nm, nn*.

Az így képzett neveket jelzőként használjuk, pl.:

- *jan Asila* (Attila)
- *ma Mosijo* (Magyarország)

Meg- és felszólítás

Ha valakit megszólítunk, az *o* partikulát kell utána tenni. Ha ezt rögtön egy ige követi, akkor az felszólítássá válik. Megszólítás nélküli esetben a mondatot az *o*-val kezdjük.

- *jan Juli o kama lon ni!*
(Juli, gyere ide!)
- *o lukin ala lon ni!*
(ne nézz ide!)

Számok

0: *ala*, 1: *wan*, 2: *tu*, 5: *luka*, 20: *mute*, 100: *ale*

Más számok ezekből felépíthetőek nagyságrendben felsorolással, pl. 47: *mute mute luka tu*. A sorszámnevekhez a szám elé kell tenni, hogy *nanpa*.

És ... ennyi!

 a (kiemelés, érzelmi töltet, megerősítés)	 kule szín, típus, kategória, íz, színes, változatos	 musi szórakoztató, játék, vicces, művészet	 seme mi? melyik? ki? (kérdő partikula)
 akesi csúszómászó állat, hüllő, kétlélű	 kulupu csoport, közösség, társadalom, csapat	 mute sok, számos, nagyon, mennyiség, 20	 sewi fel, fent, felett, szent, ég, isteni, nagyszerű
 ala nem, semmi, nulla	 kute fül, hall(gat), figyel, engedelmeskedik	 namako fűszer, díszítés, ráadás, extra	 sijelo test, alak, állapot, lényeg, törzs
 alasa vadászik, keres, kutat, próbál	 la (kontextusjelölő partikula)	 nanpa szám, (sorszámnév képzője)	 sike kör, gömb, spirál, kerék, labda, hurok
 ale [ali *] minden, sok, 100, teljes, világ	 lape alszik, pihen	 nasa furcsa, szokatlan, váratlan, részeg, buta	 sin új, friss, megújít, újból, ismét
 anpa alatt, alul, alázatos, alárendelt	 laso kék, zöld, türkiz	 nasin mód, hagyomány, tan, út, ösvény	 sina te, ti
 ante más, különböző, változtat, különbség	 lawa fej, agy, elme, vezet, irányít, szabály	 nena kidudorodás, bucka, gomb, domb, orr	 sinpin ... függőleges felület, fal, tábla, elülső rész
 anu vagy	 leko négyzet, kocka, tömb, téglá, lépcső	 ni ez(ek), az(ok)	 sitelen ... kép, ábrázolás, jel, szimbólum, írás
 awen marad, tart, véd, folytat, biztos	 len ruha, anyag, textil, fedett, titkos, privát	 nimi szó, név	 sona tud(ás), információ, adat, ügyes, bölcs
 e (tárgy előtti partikula)	 lete hideg, hűvös, fagyos, nyers	 noka láb, mozgásszerv, gyökér	 soweli ... (szőrös) állat, emlős
 en (alanyok közti partikula)	 li (kijelentő módú ige előtti partikula)	 o (megszólító ill. felszólító partikula)	 suli nagy, nehéz, hosszú, magas, széles, fontos
 esun kereskedik, cserél, elad, vesz, bolt, piac	 lili kicsi, alacsony, fiatal, kevés, rész, darab	 oko * néz, lát, vizsgál, olvas, szem, próbál	 suno fény, világít, nap, fényforrás, sugárzás
 ijo dolog, anyag, jelenség	 linja hosszú és rugalmas, kötél, haj, fonál	 olin kötődés, szeretet, szerelem, tisztelet	 supa vízszintes felület, ágy, padló, asztal
 ike rossz, kellemetlen, ártalmas	 lipu lapos és hajlékony, papír, könyv, oldal	 ona ő(k)	 suwi édes, illatos, aranyos
 ilo eszköz, gép	 loje piros, vörös, skarlát, rozsdaszín, rózsaszín	 open elkezd, kinyit, bekapcsol, kezdet	 tan -ból, miatt, ok, eredet
 insa belül, közép, között, közbülső	 lon jelen van, létezik, igaz, (vhol) van, -ban	 pakala ... törött, hibás, hiba	 taso csak, kizárólag, de (ellentétes kötőszó)
 jaki gusztustalan, koszos, mérgező, romlott	 luka kéz, kar, megfog, megérint, kezel, 5	 pali munka, csinál, készít, energiát befektet	 tawa mozgás, jár, repül, megy, -hoz, -ba, -nak
 jan ember, személy, valaki	 lukin néz, lát, vizsgál, olvas, szem, próbál	 palisa hosszú és kemény, ág, bot, gerinc, árbóc	 telo folyadék, víz, benzin, láva, leves, olaj, tinta
 jelo sárga, arany	 lupa üreg, lyuk, barlang, ajtó, ablak, kapu	 pan gabona, keményítő, kenyér, tészta, kása	 tenpo idő(zsak), esemény, helyzet, pillanat
 jo birtokol, hord, tartalmaz	 ma föld, terület, ország, világ, kint	 pana ad, küld, ellát, lehelyez, sugároz	 toki beszél, gondol, nyelv, közlés, történet
 kala hal, vízi állat	 mama szülő, ős, teremő, gondviselő, őrző	 pi (a köv. szavakat egy jelzővé csoportosítja)	 tomo ház, otthon, sátor, szoba, belső helyiség
 kalama ... hang, énekel, dobol, nevet, tapsol, sípol	 mani pénz, érték, arany, befektetés, marha	 pilin tapasztalat, érzés, szív	 tonsi nembináris, transz-nemű, genderqueer
 kama jön, érkezik, jövő, alakul, (vmivé) válik	 meli nő, nőtény, feleség, barátnő (partner)	 pimeja ... sötét, fekete, lila, barna	 tu 2, különálló, elvág, kettéoszt, szétválaszt
 kasi növény(zet), levél	 mi én, mi	 pini befejez, kikapcsol, vég, megállít, elmúlt	 unpa szex, erotika
 ken képes(ség), lehet, szabad, talán	 mije férfi, him, férj, barát (partner)	 pipi rovar, bogár, pók, kis mászó élőlény	 uta száj, ajak, torok, rág, csókol, állkapocs
 kepeken (vmit) használ(va), (vmi) segítségével	 misikeke orvoslás, gyógyszer, terápia, kötszer	 poka csípő, mellett, közelben	 utala küzd, harcol, kihívás, versenyez, igyekszik
 kili gyümölcs, zöltség, gomba	 moku eszik, iszik, fogyaszt, nyel, étel, ital	 poki tartály, tál, bögre, doboz, szekrény	 walo világos szín, fehér, halvány, krémszínű
 kin is, szintén, valamint	 moli halál, halott, meghal, megöl, gyilkosság	 pona jó, hasznos, egyszerű, barátságos, kellemes	 wan 1, egyed(ül)i, kever, egység, kombinál
 kipisi vág, hasít, darab, rész, éles, hegyes	 monsi ... hát, hátul, hátsó	 pu Toki Pona: The Language of Good	 waso madár, szárnyas állat, repülő állat
 kiwen kemény, fém, kő, fa	 monsuta félelem, ijesztő, veszély, ragadozó	 sama azonos, hasonló, társ, egymás, hasonlóan	 wawa erő, energia, erős, magabiztos, hatásos
 ko képlékeny, krém, por, homok, agyag, ragad	 mu (állati hang, hangutánzó)	 seli meleg, forró, tűz, láng, ég	 weka távollevő, távoli, el, kivesz, eltávolít
 kon levegő, lélegzet, szél, lélek, szellem	 mun hold, csillag, égitest	 selo külső réteg, bőr, héj, kéreg, forma, határ	 wile akar, kíván, remél, követel, szeretne

* ritkán használt